

УДК 76.042:655.3.066.24]:7.012-051-057.87»364»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-1-8>

Андрій БУДНИК,
orcid.org/0000-0002-0719-2231
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри графічного дизайну
Київського національного університету культури і мистецтв
(Київ, Україна) budnik_andriy@ukr.net

В'ячеслав СНІСАРЕНКО,
orcid.org/0000-0001-9253-1148
Заслужений художник України,
старший викладач кафедри графічного дизайну
Київського національного університету культури і мистецтв
(Київ, Україна) slavasnisa@gmail.com

Вікторія ОЛІЙНИК,
orcid.org/0000-0002-3455-6942
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри графічного дизайну
Київського національного університету культури і мистецтв
(Київ, Україна) viktoriya0308@ukr.net

АНІМАЛІСТИЧНА ТЕМА У ТВОРАХ МОЛОДИХ УКРАЇНСЬКИХ ДИЗАЙНЕРІВ ПЕРІОДУ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

Мета статті. Проаналізувати прийоми та засоби візуальних рішень у графічних творах молодих українських дизайнерів на анімалістичну тематику, які було виконано під час повномасштабного російського вторгнення на українські території, а також виявити типологію, принципи створення цих проєктів та провести аналогії із попередніми періодами і поточними відповідними проявами у закордонних практиках. **Методологія дослідження.** Розвідку проведено із застосуванням мистецтвознавчого аналізу та історико-порівняльного методу. **Наукова новизна.** Вперше введено до наукового обігу роботи молодих митців, створені в межах освітньої компоненти «Дизайн-проєктування» на кафедрі графічного дизайну факультету дизайну і реклами Київського національного університету культури і мистецтв, а також як вияв громадської активності та соціальної відповідальності в межах функціонування телеграм-групи «Креативний супротив», створеної у зазначеному вищому навчальному закладі 3 березня 2022 року. Оскільки наведені роботи пройшли апробацію виставковою діяльністю, то мають право бути використаними як у суспільній ротатії, так і в якості прикладів дизайнерських рішень у межах фахових навчальних дисциплін. **Висновки.** Констатуючи загальну полістилістичну палітру дизайнерських рішень, притаманну епосі постмодернізму, відзначимо домінування деяких формальних і змістовних прийомів у дослідженому корпусі мистецьких творів. У стилістиці плакатів на анімалістичну тематику спостерігається тенденція до спрощення малюнку задля досягнення миттєвої реакції на подію, що відбулася. Наслідкування традицій академічної школи малювання або художньої стилізації пізнього радянського періоду, які були притаманні українській школі дитячої книжкової ілюстрації, послаблюється через прагнення швидкого емоційного ефекту, зрозумілого вітчизняній та міжнародній аудиторії, нерідко із використанням зінгерісу. Це зумовлено поточною ситуацією, коли автор не має часу на ретельну проробку тваринних персонажів, оскільки повинен враховувати потужний вплив поточного моменту: потребу миттєвої емоційної реакції у соціальних мережах, необхідність збору коштів для порятунку тварин, бажання привернути увагу до проблеми як вітчизняної, так і міжнародної аудиторії тощо.

Ключові слова: дизайн-освіта, анімалістика, плакатні проєкти, графічний дизайн, зінгеріс.

Andriy BUDNIK,

orcid.org/0000-0002-0719-2231

PhD in Art Studies,

Associate Professor at the Department of Graphic Designe

Kyiv National University of Culture and Art

(Kyiv, Ukraine) budnik_andriy@ukr.net

Viacheslav SNISARENKO,

orcid.org/0000-0001-9253-1148

Honored artist of Ukraine,

Senior Lecturer at the Department of Graphic Designe

Kyiv National University of Culture and Art

(Kyiv, Ukraine) slavasnisa@gmail.com

Viktoriia OLIINYK,

orcid.org/0000-0002-3455-6942

PhD in Art Studies,

Associate Professor at the Department of Graphic Designe

Kyiv National University of Culture and Art

(Kyiv, Ukraine) viktoriya0308@ukr.net

ANIMALISTIC THEME IN THE WORKS OF YOUNG UKRAINIAN DESIGNERS DURING THE PERIOD OF FULL-SCALE RUSSIAN INVASION

Objective. To analyze the techniques and visual solutions in graphic works of young Ukrainian designers with an animalistic theme, created during the full-scale Russian invasion of Ukrainian territories, and to identify the typology, and principles of these projects, as well as draw analogies with previous periods and current corresponding manifestations in foreign practices. **Research Methodology.** The research was conducted using art-historical analysis and historical-comparative methods. **Scientific Novelty.** For the first time, this study introduces works by young artists within the educational component of “Design-Planning” at the Department of Graphic Design, Faculty of Design and Advertising, Kyiv National University of Culture and Arts. Additionally, it highlights the civic activism and social responsibility demonstrated through the functioning of the “Creative Resistance” Telegram group, established at the aforementioned academic institution on March 3, 2022. As the presented works have undergone exhibition-based validation, they are eligible for both public circulation and as exemplars of design solutions within specialized academic disciplines. **Conclusions.** Observing the overall poly-stylistic palette of design solutions, characteristic of the postmodernist era, the dominance of certain formal and contextual techniques is noted in the explored corpus of artworks. The style of posters with an animalistic theme exhibits a tendency towards simplification of imagery to achieve an instantaneous reaction to the depicted events. Although traces of the academic drawing tradition and artistic stylization from the late Soviet period, prevalent in the Ukrainian school of children’s book illustration, persist, they are often subdued due to the pursuit of swift emotional impact, intelligible to both domestic and international audiences, frequently utilizing the technique of “Zingeris”. This is influenced by the current situation where the artist lacks time for elaborate animal character development, as they must consider the powerful influence of the present moment, including the need for instant emotional reactions on social media, fundraising efforts for animal rescue, and the desire to draw attention to domestic and international issues.

Key words: design education, animalism, poster projects, graphic design, Zingeris.

Постановка проблеми. Будь-який прояв мистецтва нації, яка опинилася у критичній ситуації, потребує вивчення, каталогізації, опису і введення до наукового обігу як унікальне культурно-мистецьке явище. Надзвичайно складний та страшний через повномасштабне російське вторгнення період життя нашої країни щоденно спричиняє нові випробування для українців, що стосуються не лише питань національної безпеки та патріотизму, а й звичайної людяності та соціальної відповідальності. Час запитує, чи гідні ми високого звання Людини, чи маємо співчуття до тих, хто не

в змозі про себе подбати самостійно, хто опинився в жахливих умовах у результаті ворожого нападу, коли оскаженілі рашисти безжалюбно вбивають та знущаються не лише над людьми, але й над беззахисними тваринами.

Не будемо приховувати того факту, що проблема безпритульних тварин та жорстокого поводження з ними (а інколи – й з домашніми) була і за мирних часів однією з актуальних в Україні. Останніми роками це питання стало озвучуватись на державному рівні і влада зробила перші кроки у напрямку цивілізованого руху до його

розв'язання, завдячуючи нашому тяжінню до європейських цінностей. Зрозуміло, що більшість роботи у контексті означеної проблеми перебувала у площині діяльності волонтерських фондів, об'єднань, груп та окремих небайдужих громадян, у результаті чого окреслилися, хоч і далеко попереду, але ж нестримні, зміни.

Кількість безпритульних тварин від початку повномасштабних воєнних дій в Україні стрімко зросла. Ми всі пам'ятаємо страшні та жорстокі історії про прихистки, які залишилися без їжі та води, що сталося у Бучі та Ірпені під час окупації, та безліч інших трагічних ситуацій з тваринами у різних куточках нашої багатостраждальної України. Відчайдушні волонтери та люди з великими серцями, незважаючи на смертельну небезпеку, кинулися рятувати тих, хто неспроможний самостійно себе захистити. Як і на початку війни, так і зараз, майже кожен українець не залишається осторонь, майже кожен робить певні кроки для прискорення Перемоги та допомоги тим, хто у скруті. І зазначена тема, що викликає стільки емоцій, не могла не відобразитися у творах сучасних митців, у тому числі – дизайнерів, окресливши окремий, цікавий з точки зору мистецтвознавчого аналізу, візуальний контент.

Аналіз досліджень. У царині дослідницької діяльності в українському графічному дизайні анімалістичних аспектів торкалося небагато науковців, переважно відстежуючи принципи розробки відповідних дизайн-концепцій, трансформації та художні інтерпретації проектних звірообразів тощо. Так, Н. Дем'янова досліджувала у своїй статті звіроформи в українській образотворчості як прояв тотемізму (Дем'янова, 2012). Анімалістичну тему у логотипах розробляла у власних публікаціях Т. Шрамко (Шрамко, 2019; 2021). До тієї ж тематики, тільки у розробці акцидентних гарнітур, зверталася Т. Іваненко (Іваненко, 2007). Використання зображень тварин при створенні календарів розглядалося у розвідці Н. Заводник (Заводник). Крім того, проблематика звіриної стилізації чи розробки відповідних тематичних колажів точково висвітлюється у деяких працях, присвячених книжковому дизайну та ілюстрації зокрема. Та загалом варто констатувати малодослідженість анімалістики в графічному дизайні.

Мета статті. Проаналізувати прийоми та засоби візуальних рішень у графічних творах молодих українських дизайнерів на анімалістичну тематику, які було виконано під час повномасштабного російського вторгнення на українській території, а також виявити типологію, принципи створення цих проектів та провести аналогії із

попередніми періодами і поточними відповідними проявами у закордонних практиках.

Виклад основного матеріалу. Українське мистецтво має у своїй скарбниці майстрів, які працювали у жанрі анімалістики, але, здебільшого, це були ілюстратори дитячої літератури, які обслуговували радянські видавництва «Веселка», «Мистецтво» та інші. Гонорарна політика радянських часів дозволяла залучати до цієї галузі першокласних художників, таких як Надія Лопухова, Світлана Лопухова, Микола Стороженко та інших відомих ілюстраторів. На сьогодні наведений спадок недосконало вивчений. Однак, до позитивного моменту у цьому контексті слід віднести наявність у Фейсбучі групи «Українська книжкова графіка», де охочі публікують світлини власних книжок і тим самим створюють цікаву цифрову платформу як для дослідників книжкового дизайну та практиків, так і для пересічних читачів – поціновувачів мистецтва книги.

Емпіричною базою даного дослідження є виставкова практика групи «Пікторік», зокрема – плакатні проекти, які відбулися в Українському домі (Навіть у темні часи є світло. 100 історій українців, що надихають, 2023). Також аналізуються студентські твори, що їх виконано на Факультеті дизайну і реклами Київського національного університету культури і мистецтв (кафедра графічного дизайну) для виставок «УКРИТТЯ» (липень, 2022 рік) і «Небайдужі молоді» (травень, 2023 рік) («Небайдужі молоді»: добродійна виставка від дизайнерів-графіків). Приводом для організації останньої виставки студентських плакатів стала театральна прем'єра 2023 року – «Кролик Гарві» (Відверта мова української ілюстрації). Крім того, студенти КНУКіМ мали досвід опрацювання анімалістики у межах проведення конкурсу на найкращу афішу для рок-опери «Біла ворона», презентованої на сцені Київського національного академічного театру оперети (Будник, 2019).

Певна частина проаналізованого матеріалу отримана із соціальних мереж, де не завжди вказано авторів розміщених творів. Для коригування оптики зору на анімалістичну тему у графічному дизайні останніх років можна звернутися до спадщини класиків жанру, таких як, наприклад, Мілтон Глейзер (Glaser, 2008).

Як бачимо, нові драматичні обставини життя України покликали до життя нові форми мистецької рефлексії та самовираження, зокрема – плакатні проекти. Оскільки переважна більшість подібних заходів проходить на безгонорарній основі, виключно на емоційному ентузіазмі, то важко запідозрити митців-учасників (особливо

молодих) у нещирості або заробітчанстві. Чесність мистецького висловлювання ніби автоматично дорівнюється до участі у благодійних мистецьких заходах періоду війни. Невипадково стилістика цікавих нам творів копіює дитячий малюнок, позбавлений академічної анатомічної побудови, пропорцій, які приносяться у жертву гротеску, літоті, чистій емоції.

Головне завдання подібних творів – викликати співчуття до «братів менших» у той час, коли зобов'язані це зробити профільні організації або активісти (Greenpeace, Грета Тумберг) відверто гальмують із реакцією, як це сталося після підризу росіянами дамби Каховської ГЕС. Трагедія на гідроелектростанції підняла віртуальну хвилю додаткових трагічних анімалістичних образів, що активно поширюються інформаційними терепами, завдяки соціальним мережам. Нові плакати та ілюстрації з'являються швидко, гостро та боляче вражають. При цьому рівень графічного виконання доволі часто програє емоційному впливу, який спричиняють ці роботи.

Цьогоріч спільними зусиллями кафедри графічного дизайну КНУКІМ і Молодого театру було влаштовано благодійну виставку плакатів про тварин (рис. 1), на якій експонувалися 27 повноформатних плакатів студентів різних років навчання та викладачів. Особливої значущості події додала колаборація молодих митців з КНУКіМу та співробітників Молодого театру (керівництва, акторів, адміністрації, представників різних цехів

театру), які дуже активно та щиро взяли участь у підготовці та подальшій демонстрації плакатів. За допомогою фонду Innovative Solutions for Animals було проведено декілька заходів, включаючи фотосесії визначних акторів та діячів «Молодого» зі своїми домашніми улюбленицями – для популяризації цієї виставки та, насамперед, для того, щоб графічна мова плакатів зазвучала гучніше та ширше, чим принесла б реальну користь справі допомоги тваринам.

Залежно від змістового наповнення, творчі роботи, представлені на вищезазначеній виставці, можна розділити за кількома темами:

- тварини як символи непоборності українців;
- тварини, що постраждали внаслідок бойових дій, спричинених війною росії проти України;
- тварини, що постраждали внаслідок втрати господарів через трагічні обставини воєнного часу;
- відповідальність людей за тварин – як за тих, «кого ми приручили»;
- тварини як стрижень моральної опори для людини.

Якщо обговорювати візуальні рішення плакатів, то стає зрозумілим, що, попри вплив індивідуальних авторських емоцій, графічне виконання цих творів можливо поділити всього на декілька груп. Так, певна кількість робіт створена у лаконічно-символічній стилістиці, наближеній до дизайну емблем і логотипів. Це роботи Ірини Борицької (рис. 2-а), Олександри Грантківської (рис. 2-б), Єлизавети Білої (рис. 2-в), Аліси Шуваєвої (рис. 2-г), Дарини Чорнобай.

Для другої групи характерне використання обробленого цифрового контенту через фактичну прив'язку до конкретної події, що наближає означені твори до жанрової ілюстрації. Такий підхід практикують Аліна Пшенична (рис. 3-а, 3-б), Анастасія Севастюк (рис. 3-в), Ірина Шульц (рис. 3-г).

Між наведеними двома групами балансує корпус творів, які, віддаляючись від знакової логотипічності у бік жанрової наративності, експлуатують прийоми мультиплікації, наділяючи тварин людськими рисами, частково наближуючись до зінгерісу (рис. 4). Наприклад, у творах Ірини Борицької (рис. 4-а) та Дар'ї Нікі (рис. 4-б) тварини плачуть, як люди, або демонструють розгубленість, як на плакаті Валентини Дворнік (рис. 4-в) чи, навпаки, відданість справі і готовність служити людям, що ми побачимо у творі Софії Книжникової (рис. 4-г).

Особливо хотілося б зосередитись на рисі, яка раніше привертала зовсім незначну увагу у

Рис. 1. Афіша благодійної виставки плакатів з використанням офорту викладача В. М. Снісаренка. 2023

Рис. 2. Лаконічно-символьна стилістика. Автори – Ірина Борицька (а), Олександра Грантківська (б), Єлизавета Біла (в), Аліса Шуваєва (г)

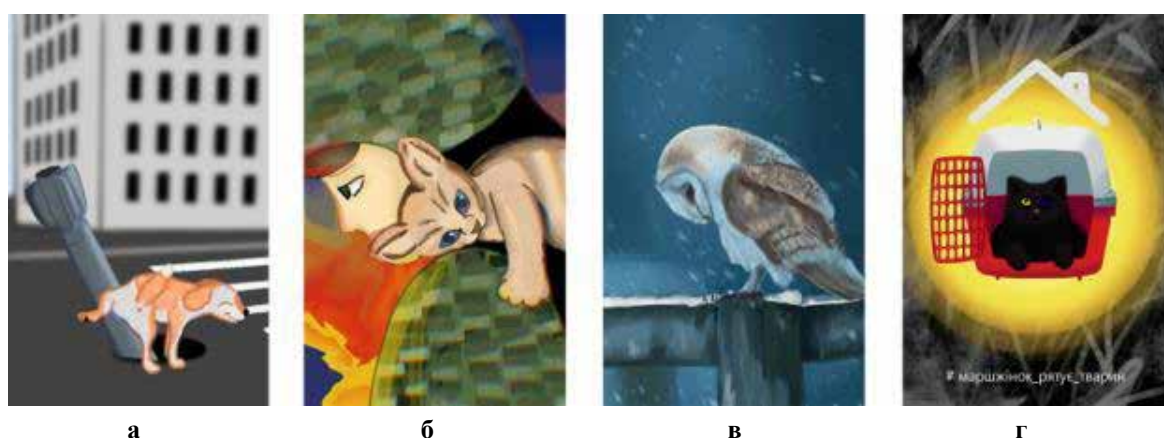

Рис. 3. Стилiстика жанрової iлюстрації. Автори – Аліна Пшенична (а, б), Анастасія Севастюк (в), Ірина Шульц (г)

Рис. 4. Стилiстика мультиплікації через зінгеріс. Автори – Ірина Борицька (а), Дар'я Ніка (б), Валентина Дворнік (в), Софія Книжникова (г)

науковому обговоренні анімалістичних плакатів. Спостерігається, що деякі твори студентів є продовженням теми зінгерісу, що відбулося, на нашу думку, не завдяки обізнаності молодих художників у розгалуженнях анімалістичних зображень та їх мистецтвознавчих нюансах, а під впливом часу

та емоційного стану. Тобто повторилася історія графічного використання образів різних тварин у вже зовсім не кумедній стилістиці (чим первісно характеризується зінгеріс), а в гротесково-сатиричній та загостреній, що викликано перебігом сучасних трагічних подій і що є черговим дока-

зом спіралеподібного розвитку історії, у нашому випадку – історії розвитку графічного дизайну. І хоча за визначенням зінгеріс характеризується як жанр кумедного зображення тварин, що поведуть себе, як люди, можливо припустити, що саме зінгеріс є прообразом сучасного анімалістичного плакату, де тварин наділяють почуттями та поведінкою, характерними для людей (Зінгеріс).

До зображень, які подаються у сатирично-гротесковому вирішенні, можна віднести і твори, що експлуатують у дизайні етнічні мотиви (рис. 5). Спадщина Марії Примаченко може проявитися як прямо (рис. 5-б, 5-в), так і опосередковано (рис. 5-а), однак, однозначно впізнавано, завдяки стилістичній харизмі українського народного мистецтва.

Хотілося б зазначити, що, на відміну від політичного плакату, в дизайнерському рішенні зооанімістичних робіт використання слоганів виявилось не таким значущим. Сила впливу на глядача у представлених творах складається, завдяки емоційно-щемливій візуальній частині, і тільки іноді гасла, цитати тощо додають вирішального сенсу мові зображення, як це можна побачити на двох плакатах Юлії Стужок.

У віртуальному і виставковому обігу простежується багато робіт, що відображають героїзацію тварин, викликаючи подвійне відчуття гордості щодо подій і героїв, яких вони символізують, поваги до наших менших друзів, яких необхідно захищати, як і всіх українців. Ця частина плакатів може бути зроблена у різних манерах, які об'єднані тематичним наповненням візуальних рішень про тварин, котрі рятують людей.

Навколо пса Патрона, який допомагає у розминуванні, розвернулася повноцінна комерційна іконографія, а спілкування з ним ввійшло чи не у дипломатичний протокол для іноземних гостей.

У супермаркеті мережі «Сільпо» у Чорноморську тваринам присвятили дизайн (Дизайн нового Сільпо у Чорноморську присвятили українським собакам-супергероям), який використовує стилістику коміксів. Героями стали собака-психолог Чапа, що на службі у запорізькому ДСНС допомагає дітям переселенців; вівчарка-водолаз Найда, задіяна у водолазно-рятувальних та пошукових заходах у Черкасах; лабрадор-рятівник з Києва Чегеваро, який знаходив людей під завалами пошкоджених внаслідок російських обстрілів будинків; зв'язковий пес Лабусь, котрий служив в Українській повстанській армії. Апелюванням до стилістики коміксів є подання вивісок у торговельних залах у формі «спіч-бабл» та виконання прикасових лайт-боксів у вигляді емблем супергероїв. Певна увага надається й ілюстраціям, які розповідають про героїчні історії тварин.

Реабілітації військових через іпотерапію присвячено твір Д. Філіпової (рис. 6), який стилістично нагадує один із основних типів зображення Богородиці – ікону типу Елеуса (Замилування) (Цугорка, 2019).

Отже, в цілому використання анімалістичних образів у дизайні поділяється на декілька напрямків застосування:

- розважальний напрямок (мультфільми та кінофільми);
- декоративний напрямок (картини та скульптури для декорування інтер'єрів та екстер'єрів);
- виховний напрямок (іграшки у вигляді тварин);
- брендування (цій тематиці присвячена розлога стаття Т. В. Шрамко «Трансформація анімалістичного образотворчого товарного знаку в контексті еволюції графічного дизайну»);
- політичний напрямок (плакати з анімалістичними зображеннями, що героїзують образи

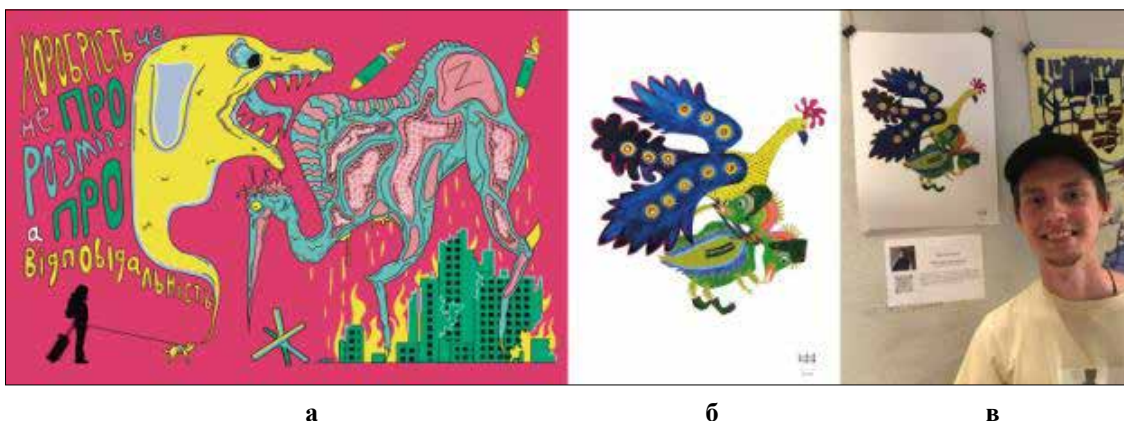

Рис. 5. Етнічні традиції в анімалістичних творах воєнного часу. Автори – Стас Паньків (а), Ярослав Люшня (б, в)

Рис. 6. Іпотерапія для поранених військових.
Авторка – Дар'я Філіпова

українських військових, принижують представників країни-агресора, піднімають бойовий дух визволителів);

– соціальний напрямок (зоозахисні плакати).

Висновки. Констатуючи загальну полістилістичну палітру дизайнерських рішень, притаманну епосі постмодернізму, відзначимо домінування деяких формальних і змістовних прийомів у дослідженому корпусі мистецьких творів. У стилістиці плакатів на аніمالістичну тематику спостерігається тенденція до спрощення малюнку задля досягнення миттєвої реакції на подію, що відбулася. Наслідування традицій академічної школи малювання або художньої стилізації пізнього радянського періоду, які були притаманні українській школі дитячої книжкової ілюстрації, послаблюється через прагнення швидкого емоційного ефекту, зрозумілого вітчизняній та міжнародній аудиторії, нерідко із використанням зінгерісу. Це зумовлено поточною ситуацією, коли автор не має часу на ретельну проробку тваринних персонажів, оскільки повинен враховувати потужний вплив поточного моменту: потребу миттєвої емоційної реакції у соціальних мережах, необхідність збору коштів для порятунку тварин, бажання повернути увагу до проблеми як вітчизняної, так і міжнародної аудиторії тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будник А. Плакатні проекти і конкурси як чинник формування професіоналізму та соціокультурного світогляду майбутніх графічних дизайнерів. *Дизайн-освіта як галузь креативних індустрій* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції Київського національного університету культури і мистецтв. м. Київ, 11–12 квітня 2019 р. С. 37–42.
2. Відверта мова української ілюстрації. 17.01.2023. URL: <http://knukim.edu.ua/vidverta-mova-ukrayinskoyi-ilyustracziyi/>
3. Дем'янова Н. Звіроформи як відгук тотемізму в українському образотворчому мистецтві: етнонаціональна специфіка. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Рівне, 2012. Вип. 18: Т. 1. С. 48–54.
4. Дизайн нового Сільпо у Чорноморську присвятили українським собакам-супергероям. 9 червня 2023 року. URL: <https://telegraf.design/news/dyzajn-novogo-silpo-u-chornomorsku-prysvyatyly-ukrayinskym-sobakam-supergeroyam/>
5. Заводник Н. Композиційні особливості дизайну календаря «Пам'ятники тваринам» на основі аналізу меморативних аніمالістичних зображень. URL: <https://core.ac.uk/reader/300404750>
6. Зінгеріс. URL: <https://www.wikiwand.com/uk/%D0%97%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%81>
7. Іваненко Т. О. Прояви зооморфних мотивів у сучасному акцидентному шрифті. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. Харків, 2007. № 6. С. 59–65.
8. Навіть у темні часи є світло. 100 історій українців, що надихають. 2023 рік. URL: <https://www.uastories-pic.com/>
9. «Небайдужі молоді»: добродійна виставка від дизайнерів-графіків. URL: <http://knukim.edu.ua/nebajduzhi-molodi-dobrochynna-vystavka-vid-dyzajneriv-grafikiv/>
10. Цугорка О. П. Художньо-естетичні принципи українського бароко в сучасному іконописі: дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Київ: Київський національний університет культури і мистецтв, 2019. 199 с.
11. Шрамко Т. В. Образні і зображальні засоби сучасного графічного дизайну, інспіровані художниками епохи модернізму (на прикладі аніمالістичних робіт Франца Марка). *Дизайн-освіта як галузь креативних індустрій* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції Київського національного університету культури і мистецтв. м. Київ, 11–12 квітня 2019 р. С. 260–265.
12. Шрамко Т. В. Трансформація аніمالістичного образотворчого товарного знаку в контексті еволюції графічного дизайну. *Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство»*. Київ, 2021. Вип. 44. С. 234–241. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.44.2021.235444>
13. Glaser M. *Posters: 427 Examples from 1965 to 2017*. New York: Abrams, 2008. 704 p.

REFERENCES

1. Budnyk A. (2019) Plakadni proekty i konkursy yak chynnyk formuvannia profesionalizmu ta sotsiokulturnoho svitohliadu maibutnikh hrafichnykh dyzaineriv [Poster projects and competitions as a factor in the formation of professionalism and socio-cultural outlook of future graphic designers]. *Dyzain-osvita yak haluz kreatyvnykh industrii* [Design education as a branch of creative industries]: zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Kyiv, 11–12 kvitnia 2019 r. 37–42. [In Ukrainian].
2. Vidverta mova ukrainskoi iliustratsii [The frank language of Ukrainian illustration]. 17.01.2023. Retrieved from: <http://knukim.edu.ua/vidverta-mova-ukrayinskoyi-ilyustracziyi/> [In Ukrainian].
3. Demianova N. (2012) Zviroformy yak vidhuk totemizmu v ukrainskomu obrazotvorchomu mystetstvi: etnonatsionalna spetsyfika [Animal forms as a response to totemism in Ukrainian fine art: ethno-national specificity]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku* [Ukrainian culture: past, present, ways of development], 18: 1. 48–54. [In Ukrainian].
4. Dyzejn novoho Silpo u Chornomorsku prysviatyly ukrainskym sobakam-superheroiam. 9 chervnia 2023 roku [The design of the new Silpo in Chornomorsk was dedicated to Ukrainian superhero dogs]. Retrieved from: <https://telegraf.design/news/dyzejn-novogo-silpo-u-chornomorsku-prysviatyly-ukrayinskym-sobakam-supergeroyam/> [In Ukrainian].
5. Zavodnyk N. Kompozytsiini osoblyvosti dyzejnu kalendaria “Pamiatnyky tvarynam” na osnovi analizu memoratyvnykh animalistychnykh zobrazhen [Compositional features of the “Monuments to Animals” calendar design based on the analysis of commemorative animalistic images]. Retrieved from: <https://core.ac.uk/reader/300404750> [In Ukrainian].
6. Zinheris [Zingeris]. Retrieved from: <https://www.wikiwand.com/uk/%D0%97%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%81> [In Ukrainian].
7. Ivanenko T. (2007) Proiavy Zoomorfnykh Motyviv u Suchasnomu Aktsyidentnomu Shryfti [Manifestations of Zoomorphic Motifs in the Modern Accidental Font]. *Visnyk Kharkivskoi Derzhavnoi Akademii Dyzejnu i Mystetstv* [Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Arts], 6. 59–65 [in Ukrainian].
8. Navit u temni chasy ye svitlo. 100 istorii ukraintsv, shcho nadykhaiut [Even in dark times there is light. 100 inspiring stories of Ukrainians]. 2023. Retrieved from: <https://www.uastories-pic.com/> [In Ukrainian].
9. “Nebaiduzhi molodi”: dobrochynna vystavka vid dyzejneriv-hrafikiv [Indifferent youth”: charity exhibition by graphic designers]. Retrieved from: <http://knukim.edu.ua/nebajduzhi-molodi-dobrochynna-vystavka-vid-dyzejneriv-grafikiv/> [In Ukrainian].
10. Tshorka O. P. (2019) Khudozhno-estetychni pryntsyipy ukrainskoho baroko v suchasnomu ikonopysi [Artistic and aesthetic principles of Ukrainian baroque in modern icon painting]: avtoref. dys. ... kand. mystetstvovnavstva : 26.00.01. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet kultury i mystetstv. 114 p. [In Ukrainian].
11. Shramko T. (2019) Obrazni i Zobrazhalni Zasoby Suchasnoho Hrafichnoho Dyzejnu, Inspirovani Khudozhnykamy Epokhy Modernizmu (na Prykladi Animalistychnykh Robit Frantsa Marka) [Figurative and Pictorial Means of Modern Graphic Design, Inspired by Artists of the Modern Era (on the Example of the Animalistic Works of Franz Marc)]. *Dyzain-osvita yak haluz kreatyvnykh industrii* [Design education as a branch of creative industries]: zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. m. Kyiv, 11–12 kvitnia 2019. 260–265. [in Ukrainian].
12. Shramko T. V. (2021) Transformatsiia animalistychnoho obrazotvorchoho tovarnoho znaku v konteksti evoliutsii hrafichnoho dyzejnu [The transformation of the animalistic pictorial trademark in the context of the evolution of graphic design]. *Visnyk KNUKiM. Seriya “Mystetstvovnavstvo”* [Bulletin of the KNUKiM. Series “Art History”]. 44. 234–241. Retrieved from: <https://doi.org/10.31866/2410-1176.44.2021.235444> [In Ukrainian].
13. Glaser M. (2008) Posters: 427 Examples from 1965 to 2017. New York: Abrams. 704 p. [In English].